

KÖKÜMÜZƏ GEDƏN YOLU TİKANLARDAN TƏMİZLƏYƏK

Xalqını, torpağını sevən kəs söz pəhləvanı olmaqdan, onun xidmətində durmağı əməli işi ilə göstərməlidir. Bu gün Azərbaycan türklərinin milli qeyrətli tarixçilərə, filoloqlara, sənətkarlara, yazıçı və şairlərə böyük ehtiyacı vardır. «Dədə Qorqud»umuzun – ata kitabımızın 1300 illiyinin təntənə ilə qeyd olunması bir daha göstərdi ki, biz qədim tarixə və mədəniyyətə malik ulu bir millətin övladlarıyıq, yurdumuzun hər qarışında uzaq keçmişimizin bir nişanəsi yaşayır. Oğul istəyir ki, onların izinə düşüb kökümüzdə gedən yolu otdan, alaqdan, tikanlardan təmizləsin...

Əlimə bir kitab düşmüşdü. «Mif və nağıl»¹ (müəllifi Ramazan Qafarlıdır). İşimin çoxluğuna baxmayaraq götürüb vərəqlədim. Girişi oxuyandan sonra yerə qoya bilmədim. Həmcə böyüklüyü gözümdə dursa da, başa çatdırdım. İlk növbədə, imzasını mətbuatda kəskin yazıları ilə tanıtmış müəllifin vətəndaşlıq mövqeyi, milliliyi, dərin və hərtərəfli biliyi, elmiliyi diqqətimi özünə çəkdi. Ancaq vətəni, xalqını, insanlığı böyük məhəbbətlə sevən bir şəxs bu cür yazmağa qadir olardı.

Kitabda Azərbaycan türklərinin ən əski bədii yaradıcılıq formaları – mif, ritual, əfsanə və nağılları qarşılıqlı əlaqə və bağlılıqla təhlilə cəlb edilir. Xalqın inancları, adət-ənənələri, psixologiyası, müdrikliyi fonunda elə məsələlərə aydınlıq gətirilir ki, bu gün hər bir Azərbaycan türkünə ana südü, hava, su kimi gərəklidir.

«Ot kökü üstə bitər» – deyib aqillərimiz. Bu yurdun sakinləri olan bizlər göydən düşməmişik, başqa planetdən gəlməmişik, dünya yaranandan bu dağlarda, düzlərdə, çəmənlərdə sakin olmuşuq. Ulularımız keçdikləri yolun qaranlıq və işıqlı səhifələrini yaratdıqları şifahi və yazılı abidələrdə, kurqanlardan tapılan məişət əşyalarında, fiqurlarda, qayaüstü rəsmlərdə yaşatmışlar. Bizi sevməyənlər (təəssüflər olsun ki, elələrini dəstəkləyən ziyalılarımız da az deyil) kökümüzü bu torpaqdan ayırmaq üçün belə bir fikir formalaşdırmağa çalışırdılar ki, Azərbaycan türklərinin mifologiyası, mifik görüşləri yoxdur. «Mif ümumbəşəri anlayışdır, ayrıca götürülmüş kiçik xalqa məxsus ola bilməz» – deyirdilər onlar. Belələri yunanları, romalıları, misirliləri, farsları, çinliləri, hindliləri böyük və ulu xalq sayır, ancaq özünü, soyunu tanımadığı üçün Azərbaycan türklərinin ilkin dünyagörüşü sistemlərindən məhrumluğunu irəli sürürdülər. Niyə rus və başqa dillərdə çap olunan «Dünya xalqlarının mifləri» ensiklopediyasında kumiklərin, avarların, tatarların, ermənilərin, gürcülərin və onlarla başqalarının (hətta avstraliyada yaşayan aboregenlərin də) mifologiyası olsun, amma Azərbaycan türklərinin kökündə dayanan bu yaradıcılıq hadisəsinin mövcudluğunu biz elmi dəlillərlə təsdiqləməyək? «Mif və nağıl» kitabı məhz yanlış düşüncələrə cavab olaraq vaxtında yazılmış və bir çox suallara cavab verən elmi-tədqiqat əsəridir.

Rəhmətlik M.Seyidovun tədqiqatları ilə bünövrəsi qoyulan ağır işin R.Qafarlı kimi tədqiqatçılar tərəfindən uğurla və cəsarətlə davamını özümüzdə qayıdışın təsdiqi kimi qiymətləndirirəm. Mifologiya sahəsində qardaş Türkiyə alimlərinin araşdırmaları ilə də tanışam. Lakin «Mif və nağıl»a qədər oxuduğum tədqiqatların əksəriyyətində irəli sürülən məsələlər havadan asılı vəziyyətdə qalır. Fərziyyələri əsaslandıran dəlillər yox dərəcəsidir. Mənə elə gəlir ki, R.Qafarlının araşdırmasının əsas üstünlüyü məhz ondadır, orada qaldırılan problemlər tutarlı faktlara söykənir. Onun yazdıqlarına şübhə ilə yanaşmırsan.

Tədqiqatçının böyük ürək yanğısı ilə qaldırdığı problemlər və yurdumuzun adət-ənənələrinə, məişət tərzinə aid dünya folklorşünaslarından gətirdiyi misallar hər bir Azərbaycan türkünə fərəh hissi oyatmalıdır. O, bildirir ki, C.Frezer və B.Taylor yüz il əvvəl Avropada oturub, Azərbaycan türklərinə məxsus bir sıra qədim mif sistemlərini göstərdiyi halda, nə səbəbə bizim onların mövcudluğundan danışmağa cəsarətimiz çatmamalıdır? Sonra C.Frezerin

¹Qafarlı R. Mif və nağıl. «Epik ənənədə janrlararası əlaqə».– Bakı, ADPU-nun nəşri, 1999.

«Qızıl budaq» və başqa əsərlərində yurdumuzla bağlı ilkin mif sistemlərinin şərhinə aid tutarlı faktlar göstərir. Belə ki, C.Frezer xristian xalqlarının əksəriyyətinin dilində işlənən «Keçinin sərbəst buraxılması» (ruslarda «козель для отпущения») anlayışının əsasında duran mifin köklərini Azərbaycanda axtarır.

R.Qafarlıın gətirdiyi bir nümunəyə diqqət yetirək: «C.Frezer «ikinci doğuş»dan danışanda bildirdi ki, Qafqaz «türklərində oğulluğa götürmə adi hadisədir, mərasim ondan ibarətdir ki, oğulluğa götürülən yeni ananın köynəyindən keçirilir, ona görə də türkcə «adamı köynəyindən keçir» anlayışı «oğulluğa götür» mənasını verir». Məgər bu, Nigarın Eyvazı oğulluğa götürməsinin analoqu deyilmi? C.Frezer daha sonra nağıllarımızda tez-tez rastlaşdığımız «kiçik qardaşa üstünlük verilməsi» məsələsinə aydınlıq gətirən orijinal fikirlər söyləyir və yas mərasimi haqqında yazır: «Qədimlərdə Qafqaz Albaniyasının sakinləri ölümləri üçün ağlayanda üzvlərini bıçaqla elə kəsirdilər ki, qan damcıları yanaqlarında göz yaşları ilə yanaşı axsın». Müəllif deyir ki, dilimizdə işlənən «gözü qanlı», «gözdən qan çıxarmaq» ifadələri bu ritual əsasında yaranıb.

«Mif və nağıl» kitabında Azərbaycan türklərinin mifləri dünyadan təcrid edilmiş halda deyil, bəşər övladının yaratdığı ən möhtəşəm abidələrlə əlaqəli şəkildə təqdim olunur. Müəllif ilkin təsəvvürlərimizin Yunan və Misir miflərinin qədim mənbələrdəki modelləri ilə səsleşən tərəflərini diqqət mərkəzinə çəkir.

Keçini Azərbaycan mifoloji görüşlərinin ən möhtəşəm abidəsi kimi təqdim edən R.Qafarlı ritual-mif sintezinin folklorun epik ənənəsinə təsirini xüsusi vurğulayır və xalq arasında bu günədək yaşayan inancların mənşəyinə nüfuz edir. Alimin qənaətləri etno-psixoloji amillərlə təsdiqlənir. Tədqiqatın tarixi-coğrafi istiqamətdə aparılması bir çox mübahisəli məsələlərə aydınlıq gətirir.

Əsrlər boyu dünyaya ağalığ etmiş Türkü türklüyünü əlindən almaqla sındırdılar, böyük millətin bütövlüyünü hissələrə parçaladılar və bir-birinə qarşı qoydular. Birinə köçəri dedilər, birinə gəlmə dedilər, ən müdrikinə isə çörəyini yeyənlər «vəhşi» damğası vurmağa çalışdılar. Və bilmədilər ki, qəflət yuxusundan ayılıb, kökünə qayıtması türkün böyüklüyünü bir də təsdiqləyəcək, tarixi gücünü özünə qaytaracaq. Kitabı oxuduqca adam bu düşüncələrə dalır və Türkün bir parçasının – azərbaycanlıların əski inanclarında köklə bağlılığının nə qədər möhkəm olduğunu görürsən. Dünyada dəmirin, arabanın kəşfi ulu ərənlərimizin adına yazılıb. Qədim dastanların birində Türkün qarşısını dəmir dağ kəsir. Onun xilasını bu dağın aradan qaldırılmasında idi. Böyük-böyük tonqallar qalayırlar, dəmir dağı əridib yenidən tarix səhnəsinə atılırlar. İlk dəfə dəmiri muma döndərən babalarımız başına gələnləri mifləşdirməklə, dastanlaşdırmaqla ayıq, sayıq olmağı gələcək nəsillərə tövsiyə etmişdi. Görün, dəmirə bağlı bizim xalqda nə qədər inanclar var. Yadımdadır, bir vaxtlar Şəkiddə qorxunu götürmək üçün evin küncələrinə mismar çalırıdılar. Eləcə də «Mif və nağıl» müəllifinin dediyi kimi, alma ağacının yaxşı bar verməsi üçün dibinə dəmir qırıntıları tökürlər, meyvəsi qurdlamasın deyə ağacın gövdəsinə iri mismar sancırlar. Bütün bunlar sözsüz qədim türk eposu «Ərqənəqon»la bağlanan tellərdir.

Böyükdən uşağa hamının əzbər bildiyi bir ritual nəğməmiz var: «Gün çıx, gün çıx...» Bu 15-16 misralıq şeir parçasında ən əski mif motivinin gizləndiyi qənaətinə gələn R.Qafarlı onu bərpa edir. Kitabdakı Günəş, Yel Baba, Xızır, yazqabağı rituallar – ilaxır çərşənbələrlə bağlı araşdırmaları kökümüzün ən dərin qatlarına səyahət adlandırardım. Su, yel, dağ, torpaq, oda aid Ata kitabımızdan gətirilən misallar və təhlil göstərir ki, «el yandıran şamı söndürmək olmaz!» «Mif və din» adlanan bölmədə Azərbaycan folklorşünaslığında mübahisə obyektinə çevrilmiş mühüm problemlərin – kultçuluğun, totemizmin, şamançılığın bizim mifik görüşlərlə bağlılığını əsaslandırmaq üçün dəlillər gətirir və bu məsələyə öz baxış bucağından yanaşır. Onun qənaəti belədir ki, Azərbaycan miflərindən danışarkən dörd faktoru – ritualları, kultçuluğu, totemizmi və şamançılığı diqqət mərkəzindən kənar qoymaq olmaz.

Miflərin nağıllarla əlaqəsinə gəlincə, epik ənənənin sürətli inkişafını şərtləndirən amil kimi nəzərə çatdırılır. Danılmaz faktıdır ki, xalq istedadlarının süjet yaratmaq təcrübəsinin ortaya çıxmasında nağılların rolu böyükdür. Bu fəsildə mif-nağıl bağlılığı, nağıllarda totem,

pişirovlar və nağıl sonluqları haqqında fikirlər də təzədir. Müəllifin vətəndaşlıq və milliliyindən doğan etirazı bəzən qəzəbə, nifrətə çevrilir. Tədqiqatçılar məsuliyyətsiz tezislərlə xalqın ən yaxşı keyfiyyətlərini tapdalayanda adam niyə hövsələdən çıxmasın? R.Qafarlı haqlı olaraq yazır: «Son illərin tədqiqatlarında belə tendensiya yaranıb ki, folklorda, xüsusilə nağıllarda hansı heyvanın, quşun, bitkinin, təbiət hadisəsinin adı çəkilirsə, o, totemizmin qalığı sayılır. Doğrudur, totemizmin nağıllarımıza nüfuz etməsi danılmaz faktdır. Lakin hansı şəkildə? Demək olar ki, ilkin dünyagörüşü sistemlərinin hamısında heyvan, quş, bitki və təbiət hadisələrinə fəvqəltəbii qüvvə kimi baxılmışdır. Monoteist dini görüşlərdə də müqəddəslik dərəcəsinə qaldırılan heyvan və quşlara təsadüf edilir. Elə isə sual doğur: nağıllardakı heyvan, quş, bitki və təbiət hadisələrinin hansı halda totemizmə (yaxud başqa görüşlərə) söykəndiyini irəli sürmək olar? Əgər sadalanan varlıqlar (məsələn, Ağ quş) nəsil artımına xidmət edirsə, totemdir, qəhrəmanı kölgə kimi izləyib himayədarlıqla məşğuldursa, quş gildinə girmiş ruhdur – şamanizmin qalığıdır».

Kitabda ən böyük bölmə əfsanələrin janr xüsusiyyətlərinə, poetik strukturuna, mövzu dairəsinə və miflərlə bağlılığına həsr olunub. Müəllifin sözləri ilə desək, torpağını, obasını öz qanı bahasına yadlardan qoruyan ulularımız onun hər qarışına – orada rastlaşdığı hər daşa, çaya, gölə, çəmənə, meşələrində, düzlərində gəzib dolaşan heyvanlara, sinəsində bitən güllərə, çiçəklərə, havasında süzən quşlara əfsanələr düzüb qoşmuşdur, bununla doğma yurdlarına öz möhürlərini vurmuşdular ki, gələcək nəsillər o yerlərin türklərə məxsusluğunu təsdiqləyə bilsinlər və ulu tanrıdan əcdadlarımıza miras qalan vətəni göz bəbəkləri kimi qorusunlar». Sonra ağrılarımızdan, acılarımızdan söz salaraq bildirir ki, bu zəngin sərvətin – bədii yaradıcılıq nümunələrinin türk yurdu – Qərbi Azərbaycan torpaqlarında yaşayan nənə-babalarımızın yaddaşlarından vaxtında toplanmaması bəlkə də sonsuz faciələrimizdən biridir. Çünki illər araxada qalandan sonra mənfur düşmən əsgərlərimizin qəbirlərinin altını üstünə çevirdikləri kimi, onların ayaqları dəyən daşlara, yollara, düzlərə, meşələrə, çəmənlərə, qayalara, dağlara, suyunu içdikləri sərin bulaqlara qondarma erməni adlarını yapışdırıb öz «əfsanələrini» toxuyacaqlar.

Kitabın bir qəribəliyi də ondadır ki, R.Qafarlı mənəvi abidələrimizə ögey münasibət bəsləyənlərə qarşı bərişməz mövqedə durur. O, kökümüzdə doğru uzanan yollarla addımlayarkən xalqın sərvətinə dırnaqarası baxanlarla rastlaşır, ilk növbədə, folklor nümunələrini yazıya alıb yaşadanlara üz tutur. Elə toplayıcılar var ki, onlar canlarını əziyyətə salmaq əvəzinə yazı masası arxasında əyləşib özlərindən mif, nağıl, dastan, bayatı düzəldir və xalq adına çap etdirirlər. Belələri elə zənn edirlər ki, şifahi xalq ədəbiyyatını zənginləşdirirlər. Lakin nə qədər qüdrətli alim və sənətkar olsalar belə, xalq dühasına çatan əsər qondara bil-mədiklərini anlamırlar. Folklorun xüsusi yaranma mexanizmi var. Fərdin düşüncə tərzilə milyonların təfəkkür süzgecindən keçirilib cilalanan nümunələr o dəqiqə seçilir. Xüsusilə əfsanələrə diqqət və qayğı ilə yanaşmağı tövsiyə edən R.Qafarlı bildirir ki, «bu «təşəbbüslər», ilk növbədə, folklor janrlarının spesifikliyini pozduğu üçün dolaşılıq yaratmış, xüsusilə epik ənənədə janrların əlamətlərini düzgün müəyyənləşdirmək mümkün olmamışdır. Xalqın özünün təyin etdiyi yaradıcılıq formalarının xüsusi qəlibləri, biçimlənmiş yaranma üsul və metodları var. Ona görə də hər hansı bir yazıçıya xas fərdi yaradıcılıq üslubu ilə xalq yaradıcılığı formaları arasında ciddi fərq nəzərə çarpır».

Azərbaycan türkünün milli mentalitetinə zidd olan motivlərin toplayıcı tərəfindən «Muğan qızı» adı altında qondarıldığını sübut etmək üçün gətirdiyi bir dəlilə diqqət yetirək: «Folklorda mənsub olduğu xalqın psixologiyasını əks etdirən daşlaşmış ənənələri kənara atmaq mümkün deyil. Muğan torpağının adını daşıyan qəhrəman başlanğıcda elə göstərilir ki, ilk döyüşdə ehtiyatsızlıq edir, zülmət gecədə soyuqdan qızınmaqdan ötrü böyük tonqallar qaltdırır düşməni duyuq salır və yaralanıb ölür. Yurd adını daşıyan obrazın bu hərəkətləri əfsanə qəhrəmanlarına xas olan igidlik, fəndgirlik, hünərvərliklə bir araya sığmır. Əslində o, heç bir qəhrəmanlıq göstərmir, əksinə başına topladığı igidləri ilk həmlədə qurban verir. Belə qəhrəmanın xalq arasında bütəşdirilməsi mümkün deyil. Eləcə də nağıl və dastan ənənəsində qızlar döyüş meydanına saçları topuqlarına tökülmüş halda deyil, gizlədilmiş şəkildə, kişi kimi girirlər, onların qadın olmaları döyüşdə təsadüfən bilinir. Burada isə ata özü qızını çağıraraq deyir ki, «Muğanın paltarını gey, qılıncını qurşan, atını min, qoşa hörüklərini papaq altında gizlətmə,

hürüklərini aç». ...Bu mənada əfsanələri *Azərbaycan türkünün namus, qeyrət pasportu, əxlaqının göstəricisi* hesab etmək olar. Heç bir ölkənin əfsanələrində bizdə olduğu qədər namus, qeyrət məsələlərinə incəliklə yanaşan motivlərə, namusu canından, qanından üstün tutan qəhrəmanların təsvirinə rast gəlmirik. Məhz Azərbaycan əfsanələrinin ən xarakterik xüsusiyyəti bu motivlə üzə çıxır».

Kitabda «Sel Saranı niyə aparır?», «Boz qurd türklərin əsas totemidirmi?», «Ulularımız «mannalılar» ilandanmı doğulmuşlar?», «Türkün övladına «qızıl beşik» lazımdırımı?», «Dünyanın sonu cəhənnəmdirimi?», «Nuhun tufanı nədən baş verdi?», «Maral Azərbaycan türklərinin əfsanələşmiş totemidirmi?», «Ç. Aytmatov «Buynuzlu ana maral əfsanəsi» ilə nə demək istəyir?» kimi sorğulara dolğun cavab alırsan. «Çiçəklər miflərdə, əfsanələrdə və gerçəklikdə» başlığı altında verilən hissədə nələrə rast gəlmirsən. Qaldırılan məsələlər barədə saatlarla diskussiya aparmaq olar.

Məni silkələyən bir motiv üzərində də dayanmaq istəyirəm: əfsanələrimizdə rastlaşdığımız «südün qana qarışması» motivi. R. Qafarlı bu motivin şərhini verərkən bir cümlə işlədir: «Südün qana qarışması şərin qələbəsi deməkdir». Bəli, südü qana qarışdırırlar haqqı tapdayanlardır. Azərbaycan miflərində böyük qəzadan – tufandan bəhs olunur. Nizami də Allahın insanlardan üz döndərməsindən bəhs açır. Ona görə ki, onlar meydanı şərə vermiş, xeyirxahlıqdan əl çəkmiş, ədalətin ağzını qıfıllamışdılar. Bu halda ulu tanrı öz bəndələrini yer üzündən təmizləmək qərarına gəlir. Bəlkə də onu qəzəbləndirən insanların südü qana qarışdırmaları olmuşdur.

«Mif və sakral rəqəmlər» bölməsində də çoxlu təzə məlumat öyrənirsən. Türk say sistemi üzrə dünya modelinin qurulmasını göstərən cədvəl hamının diqqətini özünə cəlb etməyə şübhəm yoxdur. Nağılların strukturunun müqəddəs rəqəmlərlə qurulduğunu müşahidə edən tədqiqatçı yazır: «Diqqət edin, nağıllar vahidlə başlayır: «Biri var idi, biri yox idi, Allahdan başqa heç kim yox idi». Bir naməlum ölkə ilə *ikiləşir*, o ölkənin padşahı (yaxud taciri, ovçusu, əkinçisi və s.) səhnəyə gətirilməklə isə *üçləşir*, yəni primitiv də olsa, Mifik Dünya Modeli (Allah-yer-insan) qurulur. Məsələn, «Məlikməmməd» nağılında başlanğıcda qoyulan 3 rəqəmi bütün hadisələri müşaiyət edir: «Padşahın bağındakı «alma ağacı birinci gün çiçək açmış, ikinci gündə çiçəyini tökmüş, üçüncü gündə bar vermiş». Sonra padşahın üç oğlu meydana atılır. Almaların qorunmasına üç dəfə təşəbbüs edilir. Qardaşların üçü də quyuya düşmək istəyir. Məlikməmməd yeraltı aləmdə üç devlə və üç qızla rastlaşır. Hər devin ayağını üç dəfə xəncərlə dəlir. Devlərin hərəsi ilə üç gecə vuruşur və s.» Nəsiminin bir misrasında gizlənən sirin açarını da sakral rəqəmlərdə görür: «Məşhur *«Məndə sığar iki cahən, mən bu cahana sığmazam»* misrasını sakrallığın, mifopoetikliyin ən yüksək nümunəsi hesab etmək olar. Təkcə Nəsimi yaradıcılığı imkan verir ki, Azərbaycan mifologiyasının mükəmməl strukturlara malikliyindən söz açaq. Diqqət edin: misrada işlənən ilk *birdə* (Allahın zərrəsi olan insanda) *iki* (gerçək dünya və mənəvi dünya) yerləşir, lakin o, *üçüncü birdə* özünə yer tapmır. Görəsən nə səbəbə? Çünki birinci bir tək deyil, onda iki dünya yerləşməklə üçləşib. Mifik görüşlərdə *bir-üç* bağlılığı bütövlüyü, tamlığı – tanrını bildirir. Əslində mifik anlamda üçdən başqa digər rəqəmlər – dünyanın elementləri birin – bütövün, vahidin içərisində əridilir».

Həyatın qəribəlikləri çoxdur. «Mif və nağıl» kitabını oxuduğum ərəfədə məqalələr toplusu çapa hazırlayırdım. Yazılarımın arasından ünvanına çatmayan bir məktubuma rast gəldim. Keçən ilin iyul ayında Şəkidə dincəlirdim. Mənə «Ərən» adlı bir qəzet gətirdilər. İlk diqqətimi çəkən «Bu dil bizim dilimizdirimi?» adlı məqalə oldu. Bütün fəaliyyətim boyu uğrunda mübarizə apardığım məsələyə – ana dilimizin əcnəbi təsirlərlə sıxışdırılmasına ürək yangısı ilə münasibət bildirilirdi. Gördüm ki, bu xalqın güzarını ağır olsa da, mənəviyyatını qorumağa hələ qüvvəsi var. Qəzetdə «Ağdaşın harayı», «Arzularsız dünya», «Jurnalist etikasını», «Alp Aruzun xəyanəti» və b. yazılar da dünənimizin və bu günümüzün ağırlı məsələlərinə güzgü tuturdu. Götürüb qəzetin təsisçisi və baş redaktoru Ramazan Qafarlıya məktub yazdım. Məktub bir-neçə aydan sonra üstümə qayıtdı. Onu Şahmar Ələkbərzadəyə verdim ki, «Azərbaycan» nəşriyyatında yerləşən «Ərən» qəzetinə çatdırsın. Bir neçə gündən sonra o, bildirdi ki, «Ərən» qəzeti artıq fəaliyyət göstərmir. Təəssüfləndim. Yalnız indi «Mif və nağıl»

kitabının arxa tərəfində müəllif haqqındakı qeydi oxuyanda gördüm ki, məktubumu ünvanladığım şəxs öz əsəri ilə qonağımdır.

Ata kitabımızın 1300 illiyinin yekununa həsr olunan beynəlxalq simpoziumda mənə bir şəxs yaxınlaşdı. Əlindəki kitabı uzadıb xahiş etdi ki, onu rəyasət heyətində əyləşən Oljas Süleymonova çatdırım. Bu, bəhs açdığım «Mif və nağıl» kitabı idi.

Ramazan Qafarlı ilə ilk tanışlığımız belə oldu. Sonra öyrəndim ki, o, Azərbaycan folklorunun ən az araşdırılan sahələri üzərində tədqiqat işi aparır. Namizədlik dissertasiyası uşaq folkloruna həsr olunub. Xalq dramları, mahnı folkloru və atalar sözlərinə aid iri həcmli monoqrafiyası çapdadır. Ata kitabımızın («Kitabi-Dədə Qorqud»un) miflərlə bağlılığı və bədii strukturu haqqında maraqlı araşdırmaları var. Onun bəhs açdığımız kitabın ardı olan «Mif və epos» əsəri sponsorunu gözləyir. Eləcə də «Folklor poetikası» adlı dərs vəsaiti bir ildən çoxdur ki, Təhsil Nazirliyinin qrifini alsa da, nəşrinə vəsait tapılmaması üzündən tələbələrə çatdırılmır.

«Mif və nağıl» kitabında mifik dünya modelinin elementlərindən biri haqqında danışanda müəllif yazır ki «Desələr cəhənnəm yoxdur, inanmaram, çünki onun sərt üzünü görüb gəlmişəm. Qayıtdım və dərk etdim ki, əsl cəhənnəmi ulu tanrı yaratmayıb, Hüseyin Cavid, Mikayıl Müşfiqi, Heydər Hüseynovu şərləyib cismən zindanlarda çürüdən, vəzifəsindən, pulundan ötrü bö-yüklərin ətəyində gəzib ara qızırdıran, satqınlıq edən, xırda hisslərlə yaşayan yaltaq, xəbis insanlar icad ediblər. Onun odundan, məşəqqətlərindən ləzzət ala-ala yaradıblar. Sonra özləri ora düşməkdən qorxmayıb bu dəhşətli məkanı Allahın adına yazıblar. Qəribəsi odur ki, səhvini anlayanı ilahi ən ağır cinayətlərinə görə bağışlamağa qadirdir. Elə isə bütün dəhşətləri ilə ancaq ikrah doğuran cəhənnəmi niyə yaradırdı? Özü də bütün gözəl varlıqlardan əvvəl. Əslində cəhənnəmin «ssenarisini yazdıranlar» onun xofu ilə şüurları dondurub insanları man-qurtlaşdırmaq niyyətində olmuşlar».

Bu, insan qəlbinin ulu bir xalqı bir neçə əsr kölə vəziyyətə salmağa cəhd edənlərə qarşı etirazdır, üsyanıdır. Və elə kitablar var ki, onlar həmişə oxunmalıdır, çünki xalqa özünü tanıtdırır. «Mif və nağıl» kimi əsərlər hər bir gəncin stolüstü kitabı olmalıdır. Təəssüflər olsun ki, çox az tirajla işıq üzü görüb. Təhsil Nazirliyi R.Qafarlı tək alimlərin imkanlarını məhz orta məktəb şagirdlərinin, tələbə gənclərin milli ruhda tərbiyəsini şərtləndirən vəsaitlərinin yaranmasına istiqamətləndirsə, həm dövlətimiz, həm də xalqımız qazanar.

Azərbaycan türkünün kökünə gedən yolun tikanlardan təmizlənməsinə xidmət edən bir cümlə də alqışlanmalıdır.

Bizə isə bu sahədə ciddi tədqiqat əsərləri yazanlara böyük uğurlar diləmək qalır.

«Xalq qəzeti», 6 may 2000-ci il, № 101, s. 5.